

Ключові слова: українська опера, «віронькин акорд», структура акорду, функція акорду.

Shubina O. Structure and function of «verochkin chord» in the opera trilogy by Yuri Ishchenko. In this article the specificity and premises of appearance of «Verochka's chord» in work of Yuri Ishchenko is considered, and also its semantics, which is the brightest in opera trilogy of composer; is analyzed.

Key words: Ukrainian opera, «verochka's chord», chord's structure, chord's function.

УДК 78.03 : [78.071.1 : 78.087.68] (477)

Тетяна Сухомлінова

ПРОБЛЕМИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ХОРОВОЇ ТВОРЧОСТІ ГАННИ ГАВРИЛЕЦЬ

Наукове завдання розробки періодизації творчості сучасного українського митця вирізняє значна актуальність. Адже хоровий доробок Г. Гаврилець є своєрідним дзеркалом, що відображує загальні процеси та закономірності розвитку сучасного національного хорового мистецтва. Це, зокрема, здійснення переходу від світського до релігійного у тематиці хорової творчості, що відбувся на межі тисячоліть; відродження, здавалось, позабутих жанрів; ствердження національних композиторських технік. Актуальність дослідження, що пропонується, полягає у необхідності розгляду композиторського доробку Г. Гаврилець у його цілісності; виокремлення хорової музики як напряму творчості композитора; розробки системи наукових підходів щодо її періодизації. Крім того, саме хорова творчість в мистецтві Г. Гаврилець дістала якості наскрізного напряму, що об'єднує усі етапи та періоди творчості композитора. Це свідчить про те, що хорова галузь дістає самостійності та розвивається за своїми законами, і є стабільним напрямом у композиторській творчості Г. Гаврилець.

Мета дослідження – розробити періодизацію хорової творчості Г. Гаврилець.

Завдання дослідження – вивчити хоровий доробок Г. Гаврилець як феномен що становиться; визначити критерії періодизації; здійснити

періодизацію хорового доробку сучасного майстра у контексті творчої біографії композитора; виявити типові жанрово-стильові напрями розвитку хорової творчості Г. Гаврилець; встановити закономірність історико-художнього розвитку хорової творчості митця.

Об'єкт дослідження – творчий шлях Г. Гаврилець.

Предмет дослідження – періоди та етапи розвитку хорового доробку композитора.

Методи дослідження – принцип історизму, що надає можливість розглядати хоровий доробок Г. Гаврилець як феномен, що становиться у його зв'язках із соціально-політичним розвитком України; біографічний, географічний, еволюційно-стильовий, жанрово-стильовий методи залучені до розробки періодизації хорової творчості Г. Гаврилець; спирання на концепцію Н. Савицької, завдяки якій етапи та періоди розвитку особистості митця обумовлюються віковими змінами.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше у вітчизняному музикознавстві: творчий шлях Г. Гаврилець стає предметом наукового вивчення; хорова творчість композитора розглядається як цілісна жанрово-стильова система; вирішується завдання розробки її періодизації.

В хоровій культурі сучасної України творчій постаті Ганни Гаврилець (нар. 1958 р.) належить значне місце. Її композиторська творчість тісно пов'язана з хоровим виконавством на Україні, а ім'я відомо не тільки на Батьківщині, але і за кордоном. Музика цього композитора виконується в Росії, Вірменії, США, Канаді, Словенії, Швейцарії, Франції.

Оскільки творчий доробок Г. Гаврилець є не сталим, а таким, що постійно становиться, саме цю якість розвитку має враховувати будь-яка спроба вивчення творчості майстра як цілісності. Цей підхід має значення загальної закономірності і повинен бути залученим до розробки періодизації хорової творчості композитора.

Від юнацьких спроб раннього періоду, через духовні злами на межі тисячоліть композитор дістала якості акме, що знаходиться в відображенні у творах, які з'явилися протягом останнього десятиріччя. Розвиток хорового доробку Г. Гаврилець відображає еволюцію стилю та єдність системи творчих методів композитора. Таким чином, науковій періодизації підлягає феномен, що становиться. Разом з тим, тридцяти-

річний шлях, який пройшла композитор, містить певні закономірності розвитку, що надають можливість встановити систему тих індивідуально-стильових рис, які властиві хоровому доробку композитора.

Періодизація творчого шляху композитора дає не тільки можливість цілісного розгляду його доробку, але й дозволяє на основі класичних наукових методів установити неповторність творчого стилю мислення, стабільні загальні закономірності та індивідуальні риси притаманні композитору. Н. Савицька в своїй монографії «Хронос композиторської життєтворчості» виділяє два типи для створення періодизації творчості композитора: біографічний та еволюційно-стильовий або віковий. Особливу увагу звертає на останній, бо вважає, що йому приділяється недостатньо уваги зі сторони науковців. Вона вважає, що «принцип вікової періодизації творчого шляху засновується на виокремленні ряду універсальних етапів: ріст, дозрівання, розквіт, вичерпання, завершення. Крім того, враховується стильовий та світоглядний параметри, які дозволяють скоординувати біографічні, психологічні та іманентно стильові фактори еволюційного процесу. Періодизація повинна гнучко відображувати усі згини творчого шляху, усі стилістичні зрушення, корегуючи їх подіями особистого життя композитора, мірою його суспільного визнання та, обов'язково, уявою про вік, ступінь зрілості тощо» [1, с. 168]. Для вивчення періодизації творчості Г. Гаврилець у комплексі використовуються декілька наукових методів. Серед них біографічний, географічний, еволюційно-стильовий. Основою біографічного методу є життєві події композитора. Велику роль відіграють час, місце народження та навчання майбутнього митця. Так, дитинство Г. Гаврилець стало міцним фундаментом в який були закладені вагомні складові для розвитку талановитої особистості. Серед них родові корні, які відіграли велику роль в системі творчого доробку Г. Гаврилець, встановили тісний зв'язок її творчості з національними та релігійними традиціями.

Г. Гаврилець народилася на Буковині в селі. Батьки, які не мали музичної освіти, виховували своїх дітей в лоні української пісні. Саме дитинство Г. Гаврилець є зерниною в становленні її ментальності. Г. Гаврилець навчалася у Снятинській ДМШ, потім з 1968 по 1977 рр. у Львівській музичній школі-інтернаті ім. Соломії Крушельницької. У 1982 році Г. Гаврилець закінчила Львівську державну консерваторію

ім. М. Лисенка як композитор у класі професора Володимира Флиса. Дипломною роботою був концерт для фортепіано з оркестром, який виконувала сама авторка. У 1984 році Г. Гаврилець закінчила аспірантуру Київської державної консерваторії ім. П. І. Чайковського під керівництвом народного артиста України, професора Мирослава Скорика, який очолює один з напрямків композиторського письма сучасної України. Невипадково вплив М. Скорика відчувається у найбільш впевненому самотньому використанні фольклору, в творчості його знаної учениці. Навчання у цього митця мало великий вплив на формування творчої особистості та світосприйняття Г. Гаврилець. Невипадково вплив М. Скорика відчувається у впевненому самотньому використанні фольклору в творчості його знаної учениці. Як пише Галина Степанченко у статті «Золотоверхий»: «В музичній мові Ганни Гаврилець відчувається вплив багатючих народно-пісенних джерел, але, переплавлені в композиторській свідомості, вони стали її власною мовою. Хорове письмо Ганни Гаврилець, особливо в її фольклорній музиці, вражає тембровою інструментовкою, саме в цьому вона близька до особливостей хорового мислення Миколи Леонтовича. Її оригінальні твори на народні тексти, а також обробки народних пісень – це справжні поетичні новели з життя людини» [2, с. 4].

Разом з біографічним методом для вивчення періодизації творчості Г. Гаврилець використовується й географічний. У творчому шляху композитора був єдиний але важливий для всього її життя переїзд який відіграв велику роль у подальшому розвитку композиторської творчості Г. Гаврилець. Це переїзд зі Львова до Києва який мав велике значення в формуванні творчої особистості композитора і де відбулися зустріч та навчання у М. Скорика. З того часу і по нині Г. Гаврилець живе та працює в місті Київ.

Іншим за змістом, але невід'ємним від біографічного є еволюційно-стильовий метод у розробці періодизації творчого шляху композитора. У творчості Г. Гаврилець цей метод тісно пов'язаний з розвитком жанрових уподобань. Композитор у різні періоди своєї творчості звертається до різних жанрів від монументальних до мініатюр, від інструментальних до вокальних та хорових.

Перший період творчості Г. Гаврилець пов'язаний з роками навчання у Львівській консерваторії, початком її самостійного творчого

життя. То є роки становлення з 1979 по 1991, які скерували творчі пошуки композиторки. Слід зауважити, що протягом цього періоду відбувалися соціально-політичні зміни, які мали великий вплив на становлення творчої індивідуальності Г. Гаврилець. Також, відбулися зміни в особистому житті. Наявність цих змін скерувало внутрішню періодизацію протягом першого періоду. Таким чином перший період можна поділити на два етапи: з 1979 по 1984, та з 1987 по 1991 рік.

Перший є етапом становлення, композитор сміливо звертається до різних жанрових моделей, пропускаючи їх крізь свою індивідуальність. Тому хорові твори не є ведучими, а пріоритетними є інструментальні жанри. Жанрово-стильові пошуки регламентуються різними складами інструментальної музики: фортепіанні, струнні, оркестрові твори. Серед них варіації для фортепіано (1979), соната для фортепіано (1980), струнний квартет (1981). Концерт для фортепіано з оркестром (1982) з'являється на перетині внутрішньої межі в цьому етапі. Цією межею є переїзд зі Львова до Києва, що є якісно новим щаблем у становленні Г. Гаврилець як композитора. Другим твором, що з'являється на цьому перетині є симфонічна поема (1983). Поруч з нею у 1983 році композитор створює Три романси на вірші С. Майданської для сопрано та фортепіано. Цей цикл є «ключем» який відкриває світ вокальної музики. Таким чином Львівський етап є виключно інструментальним, а Київський розвиває нову звукову палітру. Звернення до вокальної музики є новим кроком у творчості Г. Гаврилець, котрий поступово приведе до хорової.

1984 рік є роком закінчення першого етапу першого періоду. В якому написані такі твори, як концерт для альту з оркестром (1984), духовий квінтет (1984). Завершується цей етап написанням першого зразку хорової музики – «Три хори на вірші Олександра Олеся». Композитора цікавить новий звуковий склад. Цей твір є рубіжною межею і поступовим шляхом від інструментальної музики до хорової, яка стане жанровим пріоритетом у майбутньому.

Період з 1984 по 1987 рік є особистою перервою оскільки Г. Гаврилець народила сина і весь час приділяла своїй родині. Але ця пауза має ще характер творчого зламу, кризи, як найвищої точки напруги в ранньому періоді її творчості, час особистісного визрівання з наступним злетом. Цей показник означає, що у творчості Г. Гаврилець

відбувається взаємодія об'єктивного (зовнішні події) і суб'єктивного (процеси її особистого життя). Ці фактори вплинули на формування творчої індивідуальності та особистого композиторського письма.

Ознакою поділення першого періоду на етапи є не тільки творча пауза, але й різниця між першим та другим етапом. Значення першого полягає у тому, що в цей етап композиторка знаходиться у пошуку і знаходить свій шлях, в другому етапі цей пошук продовжується і творчий шлях стверджується.

Результатом трирічної паузи є написання у 1987 році камерної кантати на вірші М. Вінграновського для сопрано та камерного оркестру «Погляд у дитинство». Цим твором розпочинається другий етап першого періоду у творчості Г. Гаврилець який триває з 1987 по 1991 рік. У ньому композитор звертається до різних інструментальних жанрів і створює такі твори як соната для альту і фортепіано (1988), камерна симфонія № 1 (1990), саксофоновий квартет (1991). Але в цей час композиторка не звертається до хорової музики. Таким чином відбувається велика перерва у 7 років між написанням першого хорового твору та наступного.

Другий період творчості Г. Гаврилець починається з 1991 року. Він співпадає з переломними подіями в історії України які мали великий вплив на творчість композитора. Це період, коли в українському та пострадянському суспільстві відбувається велика переоцінка цінностей. Звернення Г. Гаврилець до хорової музики в її творчості стає природнім процесом в цей час, бо починає відроджуватись духовність, релігійність якої потребувало суспільство після довгої перерви пов'язаної з політичним режимом радянської влади. Наступний хоровий твір Г. Гаврилець який з'являється у 1991 році дуже різко відрізняється за тематикою, це – «Мій Боже любий, заступись» для голосу і мішаного хору, пам'яті М. Березовського. Поданий твір свого роду молитва про заступництво та сповідь після тривалого періоду масового зречення від Бога. Цей твір є образом звернення композиторки до хорової творчості.

Також в даний період Г. Гаврилець продовжує створювати інструментальну музику і працює над такими творами, як «Рапсодія-діалог» для флейти і фортепіано (1992), духовий квінтет № 2 (1992). Наступний хоровий твір з'являється у 1993 році. Це «Lamento» на вірші

Олександра Олеся для мішаного хору. Далі у хорovій творчості відбувається наступна пауза, яка триває 5 років і композитор знов звертається до написання інструментальних творів. За цей час з'являються: духовий квінтет (1994), «Екслібриси» для скрипки соло (1994), камерна симфонія «In Memoriam» (1995), «In B» для саксофона-сопрано/кларнета (1996), «Осіньна музика» для саксофона-тенора та фортепіано (1997), струнний квартет «Ремінісценції» (1997), п'єси для фортепіано (1997). Лише у 1998 році з'являється хорovий твір «Ти явилась мені» для мішаного хору на слова В. Симоненко.

Наведений аналіз доробку Г. Гаврилець протягом 90-х років говорить про те, що розвиток її творчості відбувається шляхом не поступової еволюції, а стрибками, особливо це відчутно у другому періоді її творчості. Хорovі твори відіграють функцію межі при вирішенні задачі періодизації її творчості. Поява хорovих творів є ознакою повороту, стильового зламу у творчому мисленні композитори. Таким чином відбувається основна закономірність: хорovі твори з'являються у творчості Г. Гаврилець на межі періодів. Поступово відбувається еволюція творчості від єдиної спроби написання хорovого твору, до ствердження його у функції змістовно-звукової магістралі. Це дає можливість зробити висновок. Поодинокі зразки хорovої творчості символізують рубіжну функцію кінця/початку періодів у творчості Г. Гаврилець.

1997–1998 роки для композиторської діяльності Г. Гаврилець є надзвичайно вагомим, адже вона працює над найбільш монументальним, на цей час, в її творчості твором. Це – музично-сценічне дійство «Золотий камінь посіємо» для народного голосу (а саме персонально для Ніни Матвієнко), хору хлопчиків, симфонічного оркестру, інструментальних груп і балету в 7 частинах. На його створення композитор витратила майже два роки. В цьому творі синтезувалися знання симфонічних тембрів з першим зверненням до театрального жанру. «Золотий камінь посіємо» є монументальною вершиною творчого доробку Г. Гаврилець. Якщо раніше інструментальна музика була ведучою, то після написання музично-сценічного дійства «Золотий камінь посіємо» хорova музика займає пріоритетне місце у творчості композитора. Хорova музика починає впливати на інструментальні жанри в творчості Г. Гаврилець. З'являються назви інструментальних

творів які несуть в собі певну програму притаманну хоровим жанрам. Це – камерна симфонія «In Memoriam» (1995), «До Марії» для струнного оркестру (1999), «Canticum» для струнного оркестру (2000), пізніше «Хорал» для струнних (2005).

Третій період творчого шляху Г. Гаврилець починається з 2000 року, це «Міленіум» не тільки у часопросторі, але і в її творчості. Саме в цей період композитор дістає стадії акме. Цей рік стає переломним для творчої діяльності Г. Гаврилець оскільки композитор постійно звертається до жанрів хорової музики. Якщо до 2000 року хорові твори з'являлись епізодично, то тепер це – безперервна жанрова лінія в її творчості. Починається третій період зі звернення до духовної музики православної традиції. Хоча це твори не канонічного характеру, а більш концертного, але в них використовуються канонічні тексти. У 2000 році Г. Гаврилець пише 3 духовні псалми для різних складів хору. Це – «До тебе підношу, мій Господи, душу свою» для чоловічого хору, «Блаженний, хто дбає про вбогого» для жіночого хору та «Боже мій, нащо мене ти покинув» для мішаного хору.

У 2001 році також з'являються твори духовної тематики. Це «Херувимська», «Тебе поєм» які написані на канонічні тексти для мішаного хору і є окремими частинами Літургії. Але композиторка не береться до створення повного циклу літургії і поряд з хоровими творами у 2001 році з'являється «A-corda» симфоніета для альту і струнного оркестру (присвячена Сергієві Голубокому). Якщо ще 10 років потому ведучими у творчості Г. Гаврилець були жанри інструментальної музики, то тепер хорова творчість займає перше місце у її доробку.

Поряд з духовними жанрами православної традиції в цей рік Г. Гаврилець звертається до українського фольклору і з'являються такі колядки, як «В неділю рано» та «Радуйся» для чоловічого хору.

2002 рік стає знаменним адже Г. Гаврилець звертається до жанру західно-європейської церковної традиції і з'являється «Stabat Mater» (латинською мовою для хору і оркестру на канонічні тексти). Паралельно з цим масштабним твором композитор пише щедрівку «Ой, в полі, полі» для голосу і чоловічого хору, а також звертається до поезії видатного українського поета Т. Г. Шевченка та створює хор «Все упованіє моє...». У 2003 році з'являється обробка укр. нар. пісні «Ой, через садок, та й доруженька» та струнний квартет № 3 «Екс-

пресії». Таким чином хорова музика у творчості Г. Гаврилець в цей період охоплює дві основні жанрові лінії – християнські твори (православні, католицькі) та фольклорні.

2004 рік є досить плодотворним для хорової творчості Г. Гаврилець, яка представлена різними жанрами. Це духовний псалом «Тільки в Богові спокій душі моєї» для мішаного хору, «Богородице, Діво, радуйся», хоровий концерт «Нехай воскресне Бог», фольк-концерт для жіночого хору на народні тексти «Крокове колесо», «Жалі мої, жалі» для чоловічого хору на народні тексти. Також в цей час з'являється твір для інструменту до якого Г. Гаврилець у своїй творчості ще не зверталась це – «Довкола вогню» для гітари. У 2005 році композитор створює твір для струнних під назвою «Хорал». У 2006 році з'являється Диптих для баяна, звернення до цього інструменту є новим у творчості Г. Гаврилець.

2006 рік є важливим для хорової творчості бо Г. Гаврилець знов звертається до жанру західно-європейської музики і з'являється «Кугіе eleison» для мішаного хору. Поряд з цим досить масштабним твором композиторка створює обробки поліських колядок «Ходить-походить місяць по небу» для жіночого голосу та чоловічого хору, «На краю села висока гора» для чоловічого хору. Слідом за ними йдуть ще дві обробки поліських колядок для чоловічого хору «Через мости високіє» та «У пана дзядзька» які написані у 2007 році. Звертаючись до поліського фольклору композиторка торкається тематики Малої Батьківщини. У 2007 році з'являється дует для двох скрипок «Beyond body and soul» («За межою тіла і душі»). А у 2008 році «Капричіо» на честь святого Миколая для камерного оркестру.

Таким чином, на протязі 30-ти-річного творчого шляху Г. Гаврилець за період з 1979 по 2008 рік чітко прослідковується основна закономірність її творчого доробку, яка представлена у вигляді «хвильової драматургії» в оформленні творчого шляху, як хорового композитора. Поява поодиноких зразків хорових творів на фоні ведучої лінії інструментальної музики символічна, бо вони виконують функцію межі кожного періоду і приводять до його вершини. Поступово відбувається еволюція композиторської діяльності яка протягом митецького шляху рухається від інструментальної музики, до ствердження хорової, як жанрової магістралі. Період розквіту

творчості Г. Гаврилець пов'язаний з перетворенням хорової музики в титульний напрям.

Загальна періодизація має одні закономірності, періодизація хорової творчості інші. Так для загальної періодизації творчості Г. Гаврилець притаманна наявність трьох періодів: перший – період становлення, роки навчання; другий – період переламу, 90-ті роки; третій – період розквіту, з 2000 року і по нині. Хоровий доробок Г. Гаврилець має два періоди: перший – коли хорова музика представляє собою окремі твори серед ведучих інструментальних жанрів; другий – коли хорова музика стала пріоритетним жанром в творчості Г. Гаврилець, а інструментальні твори є виключенням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Савицька Н. В. *Хронос композиторської життєтворчості* : Монографія / Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка. Львів : Сполом, 2008. — 320 с.

2. Степанченко Г. «Золотоверхий». Науково-популярний журнал «Музика» – Київ, вересень – жовтень 2005. — С. 2–4.

3. Сухомлінова Т. П. *Хоровий псалом у творчості Ганни Гаврилець. Наукові асамблеї* : Матеріали магістерських читань 19–21 квітня 2006 р. — Х. : ХДУМ, 2006. — С. 61–69.

Сухомлінова Т. Проблеми періодизації хорової творчості Ганни Гаврилець. На основі методологічної опори на класичні наукові підходи здійснено періодизацію хорової творчості Ганни Гаврилець. Встановлюється система притаманних серед яких – еволюційна та революційна форми розвитку творчого шляху композитора. Так хорові твори здебільшого виникають на межі творчих періодів від першої одиначної спроби до ствердження хорового напрямку як магістрального. Встановлено, що за жанрово-стильовим підходом хорова творчість Г. Гаврилець нараховує три періоди: становлення, переламу, розквіту (акме).

Ключові слова: Періодизація, хоровий доробок, періоди, етапи, хорові твори, інструментальні твори, межа, еволюція, революція, жанрова магістраль.

Сухомлінова Т. Проблемы периодизации хорового творчества Анны Гаврилец. На основе методологической опоры на классические научные подходы осуществляется периодизация хорового творчества совре-

менного украинского композитора Анны Гаврилец. Устанавливается система свойственных ему закономерностей, среди которых – эволюционная и революционная формы развития творческого пути композитора. Так хоровые произведения в большей мере появляются на рубеже творческих периодов от первой единичной пробы до утверждения хорового направления как магистрального. Установлено, что по жанрово-стилевому подходу хоровое творчество А. Гаврилец насчитывает три периода: становления, перелома, расцвета (акме).

Ключевые слова: Периодизация, хоровые произведения, инструментальные произведения, периоды, этапы, рубеж, эволюция, революция, жанровая магистраль.

Suchomlinova T. The periodization problems of Hanna Gavrilets' choral creation. Hanna Gavrilets' choral creation is divided into periods based on the classical approaches. It is determined the system of regularities peculiar to H. Gavrilets' creation, first of all that it is developed by not evolutionally but by leaps. H. Gavrilets' writer her works on the border of her creative periods. And gradually there comes evolution of her creative works an initial attempt of writing a choral piece to making choral writing the main tendency of her creative work. It is determined that according to genre-stylistic approach the choral creation by H. Gavrilets' is divided into three periods: the process of making, then a turning point of revolutionary change to and acme.

Key words: Periods, choir works, instrumental works, stages, border, evolution, revolution, genre.

УДК 78.071.1 : 78.087.68 : 78.082.1

Оксана Цуранова

НЕКОТОРЫЕ ЧЕРТЫ СТИЛЯ ДУХОВНО-МУЗЫКАЛЬНОГО ТВОРЧЕСТВА А. ЩЕТИНСКОГО (НА ПРИМЕРЕ ХОРОВОЙ СИМФОНИИ «УЗНАЙ СЕБЯ»).

Имя Александра Степановича Щетинского в современном музыкальном искусстве широко известно как в Украине, так и далеко за ее пределами. С ним связаны не только премьерные исполнения авторских сочинений, мастер-классы, но и организации и проведения крупных музыкальных мероприятий, в том числе Международного фестиваля современной музыки «Контрасты» (Львов),